

KS

Tidlig innsats

- Inspirasjon til arbeid for sosial utjevning
og bedret læring

INNHALDSFORTEGNELSE

Innledning	2
Presentasjon av prosjektene	3
God oppvekst	5
Gutter i Finnmark	8
Plan for overgangene i Klepp kommune	12
Helhetlig oppvekstplan	15
Det 13-årige opplæringsløpet	18
Ressurs = Ungdom, Lærer, Foresatte (RULF)	21
Mestring, motivasjon og måloppnåelse (MMM- prosjektet)	24
Hindre bortvalg og frafall	27
Innsats overfor flerspråklige i Hordaland	30
Ulsrud videregående skole i Oslo	33
Modeller og metoder	36
De utrolige årene	36
Konsekvenspedagogikk	36
Identifikasjon, kartlegging, oppfølging (IKO-modellen)	37
Aktuelle temaer for fagdager	39

INNLEDNING

En fjerdedel av elevene som ikke har fullført videregående skole står utenfor utdanning eller arbeidsliv. Derfor er det viktig at enda flere fullfører. Det er alvorlig at så mange som hver femte elev faller fra underveis.

Inspirasjonsheftet *Tidlig innsats* er laget for deg som arbeider med barn og unge i barnehage og skole. Her vil du se hva som kan gjøres for å lykkes. Heftet presenterer eksempler fra ti prosjekter som viser hvordan tidlig innsats kan forebygge og redusere frafall blant elever i videregående opplæring. Over hele landet arbeides det med prosjekter og innsatser for å forebygge frafall, og for at de som slutter kommer raskt tilbake i utdanning eller arbeid.

Det er ikke noen enhetlig gruppe elever som slutter, men noen generelle trekk er tydelige. Gutter er overrepresentert og minoritetsspråklige ser ut til å ha ekstra store utfordringer. Skal enda flere fullføre videregående skole er det viktig med systematisk arbeid og tidlig innsats, både i grunnskolen og barnehagen.

Utdanning er nøkkelen til arbeidslivet, i et arbeidsmarked som i økende grad etterspør utdannet arbeidskraft. Elever som gjennomfører videregående opplæring er bedre rustet til å møte samfunnets utfordringer. Det er alvorlig at en stor del av elevene velger å avbryte utdanningen.

Stortingsmelding 44 (2008-2009) fremhever tidlig innsats som Regjeringens hovedstrategi for å øke gjennomføringsgraden i videregående opplæring. Strategien er forankret i forskning på barn og unges læring. Den viser at vanskene mange elever møter i videregående skole ikke oppstår plutselig, men bygges opp over tid. Derfor er forebygging så viktig.

Heftet er utarbeidet av Rambøll Management Consulting på oppdrag for KS.

Sigrunn Vågeng
Administrerende direktør KS

PRESENTASJON AV INSPIRASJONSHEFTET

Målsettingen med dette inspirasjonsheftet er å gi gode eksempler på hvordan det arbeides med tidlig innsats i et utvalg norske kommuner. I inspirasjonsheftet presenteres erfaringer fra arbeidet med tidlig innsats fra:

1. God oppvekst - Sande kommune/Vestfold fylke
2. Gutter i Finnmark - Båtsfjord kommune
3. Plan for overgangene - Klepp kommune
4. Helhetlig oppvekstplan - Verdal kommune
5. Det 13-årige opplæringsløpet - Bamble kommune
6. RULF (ressurs= ungdom, lærer, foresatte) - Ringsaker kommune
7. MMM- prosjektet (mestring, motivasjon og måloppnåelse) - Kristiansand kommune
8. Hindre bortvalg og frafall - Halden kommune
9. Innsats overfor flerspråklige – Bergen kommune/Hordaland fylkeskommune
10. Ulsrud videregående skole - Oslo kommune v/ Utdanningsetaten

Inspirasjonsheftet presenterer ovennevnte eksempler med en kronologi som følger barn og unges oppvekstløp. Det presenteres først innsats som retter seg mot de yngste og siden de påfølgende trinnene i utdanningspyramiden. Prosjektene som er rettet mot de yngste har til felles at de har en bred tilnærming som også inkluderer litt eldre målgrupper. Deretter følger eksempler på tidlig innsats som retter seg mot elever i videregående opplæring. I inspirasjonsheftet forstås tidlig innsats på to ulike måter:

- Innsats tidlig i oppveksten for å legge til rette for barnets oppvekstvilkår
- Ulike former for direkte påvirkning av elever som befinner seg i risikozonen for frafall fra videregående utdanning

I dette heftets siste del presenteres et utvalg modeller og metoder som er relevante verktøy hentet fra noen av de eksemplene som er valgt ut. Heftet avsluttes deretter med noen sentrale læringsmomenter som kan være til nytte som inspirasjon ved for eksempel fagdager om tidlig innsats. Disse læringsmomentene bygger på erfaring hentet fra gjennomføringen av prosjektet og funn fra nyere forskning.

For å lykkes med tidlig innsats anses følgende momenter som viktige:

- Positiv holdning til elevene
- Tilrettelagte opplæringsløp
- Sikre kontinuitet i forbindelse med overgangene
- Tiltak som er tilrettelagt for minoritetsspråklige
- Vektlegging av språkutvikling
- Tett på!

Dette stemmer med forskningen, som påpeker viktigheten av:

- Tidlig stimulering av språk- og tallforståelse
- Prioritere tiltak for barn og unge med motivasjons- og lærevansker
- Sterk individuell støtte og oppfølging
- Gode relasjoner til voksne rådgivere som følger eleven tett
- Systematiske strategier for å overvåke og identifisere risikofaktorer som kan påvirkes
- Formidling av spesifikke problemløsningsstrategier
- Hyppig kommunikasjon med og støtte til foreldrene
- Nettverksbygging mellom skoler, familier og kommunale tjenester for å forbedre utdanningsprosesser
- Mer bevisstgjøring om frafallsproblematikk ved skolen

Det er viktig å understreke at enkelttiltak ikke skaper resultater alene. Et mangfold av kombinerte tiltak kan bidra til at flere elever gjennomfører videregående opplæring.

God oppvekst

Erfaringer fra Sande kommune

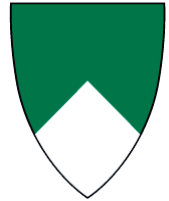
HELHETLIGE OPPVEKSTLØP I VESTFOLD

*God oppvekst er et langsiktig
handlingsprogram for helhetlige*

oppvekstløp i Vestfold. Tiltakstilbudet er bredt og inneholder både forebyggende og behandlende tiltak. Målsettingen med handlingsprogrammet er å redusere de negative konsekvensene høyt frafall i videregående skole kan ha for både enkeltmennesker og samfunn.

Handlingsprogram 2008 – 2018
Et felles løft for barn og unge i Vestfold

Sande kommune i Vestfold bruker handlingsprogrammet aktivt. De satser på en helhetlig tilnærming til barn og unges oppvekstvilkår, og går inn for å formalisere samarbeidet i tjenesteapparatet. Kommunen har iverksatt følgende tiltak i sitt arbeid med tidlig innsats:

Før-fødselinnsats med kontroll og oppfølging av gravide.

Prosjekt for å fange opp fødselsdepresjon hvor alle kommunens helsesøstre er kurset i temaet.

De utrolige årene er et amerikansk veiledningsprogram beregnet på barn i alderen 0 til 12 år og deres foreldre, lærere, barnehagepersonale og andre ressurspersoner som jobber med barn i den aktuelle aldersgruppen.

Zippys venner er et program rettet mot alle 1. og 2. klasseelever som fokuserer på empatiformidling, i regi av helsesøster og skoler.

Barne- og ungdomsforebyggende fagteam (BUF-team) regnes som et av de største tidlige innsats-tiltakene i Sande.

Etablert på alle barnehager og alle skoler. Involverer barnevern, PPT, helsestasjon,

fysioterapi/ergoterapi, spesialpedagogisk leder og rektor/styrer i barnehage. Det avholdes månedlige fastsatte møter som er åpne for alle henvendelser.

“Det var tverrpolitisk enighet om å skape gode oppvekstvilkår, ikke et veldig omstridt område politisk sett. Det har vært lett å skape konsensus. Litt kjedelig for pressen – men bra for oss. Man parkerte alle gode ønsker om for eksempel idrettshaller, samfunnshus osv, det å løse problem med flerbrukshall osv, den delen legger vi litt vekk til fordel for helt grunnleggende temaer.”

- politiker, Sande kommune

Opplæring i identifisering av rusproblemer i regi av SIRIUS (ved Borgestadklinikken i Skien) skal implementeres i BUF-team. 27 personer jobber med dette i kommunen.

Satsning på utvikling av gode overgangsrutiner mellom barnehage og skole, barneskole til ungdomsskole, ungdomsskole til videregående. Formelt samarbeid mellom aktørene.

Innføring av klokketimer på skolene skal gi større ro i klasserommet. **Skolehelsetjenesten er til stede minimum to dager i uka** på skolene, noe som gir mulighet til å identifisere problemer tidlig – skolehelsetjenesten er også tilstede på videregående skole 3 dager i uka.

Samtalegruppe 2 hjem, hvor målgruppen er 5.- og 6.-klassinger med skilte foreldre. Samtalegruppene gjennomføres av helsesøstrene på skoler og ved helsestasjonen.

Leksehjelp gjennom Frivillighetssentralen.

Sande kommune samarbeider med **MOT**, en holdningsskapende organisasjon som jobber for ungdom og har som mål å bidra til robuste ungdommer og trygge ungdomsmiljø.

Prosjektperioden løper fra 2008 – 2018.

Utgangspunkt for prosjektet God oppvekst er¹

- stort frafall fra utdanning og arbeid fører i mange tilfeller til ensomhet, helseproblemer, rusmisbruk og kriminalitet
- med den sterke økningen i bruk av offentlig tjenester (trygd, sykepenger, sosialtjenester, helsetjenester osv) kan det i framtiden bli vanskelig å finansiere ønskelige tilbud og tiltak
- en betydelig mangel på arbeidskraft i helsevesenet, i eldreomsorgen og deler av privat næringsliv

Målgruppe: Barn og unge som på sikt står i fare for å avbryte videregående opplæring eller bli støtt ut fra arbeidslivet.

Målsetting:

- Gjennomføringsgrad på 95 % i videregående utdanning.
- Lesferdighetene på 5. trinn i Vestfold skal være blant de fem beste fylkene i landet.
- Levekårsindeksen skal være over landsgjennomsnittet.

---

¹ God oppvekst – Handlingsprogram 2008 – 2018 i Vestfold - *Et felles løft for at barn og unge i Vestfold skal få gode oppvekstvilkår og bli kvalifisert til arbeidslivet.* - Januar 2009

Hovedaktører: Vestfold fylkeskommune, fylkesmannen i Vestfold, kommunene i Vestfold, NHO, KS og LO. I Sande kommune: kommunen, fylkeskommune, politi, barnevern, Borgestadklinikken og MOT.

Ressurser: Midler til arbeidet hentes fra alle aktører underveis – det er spesielt viktig med kommunal egeninnsats i det lokale arbeidet.

Informantene fra prosjektet understreker at denne satsningen krever

- Tålmodighet – resultater skapes på lang sikt
- Samstemt sektorovergripende samarbeid
- Helhetlig og bred tilnærming til tidlig innsats
- Solid forankring politisk og administrativt i kommunen
- At politikerne aktivt prioriterer oppvekst og tidlig innsats i forhold til andre områder

Les mer:

- <http://www.fylkesmannen.no/infomag.aspx?m=49290>
- <http://www.sande-ve.kommune.no/no/Globalmeny/Om-Sande/Prosjekter/God-oppvekst/>
- <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/pressemeldinger/pressemeldinger/2009/god-oppvekst-i-vestfold-far-400-000-kron.html?id=554265>
- http://www.vfk.no/default.aspx?sc_itemid=%7BF1D5F4AB-6023-4D8F-A774-64F1FC398CA2%7D
- <http://www.mot.no/>

Gutter i Finnmark

Erfaringer fra Båtsfjord kommune

I FINNMARK LØFTES GUTTENE FRAM

For å få bukt med dårlige skoleprestasjoner og høy grad av spesialundervisning blant gutter, har Finnmark fylkeskommune bevilget ekstra midler til målrettet satsning på gutter. Barnehager og skoler har blant annet brukt midlene til å bedre samarbeidet seg i mellom og på å styrke leseopplæringen.

I prosjektet ble det satset på kompetanseutvikling. Prosjektledelsen i hver kommune var tilknyttet en egen veileder ved Høgskolen i Finnmark. Prosjektdeltakerne deltok i nettverksjobbing og på kompetanseseminarer.

Her presenteres tiltakene som ble gjennomført i Båtsfjord kommune:

Kurs i læringsstrategi for hele lærerkollegiet i Båtsfjord. Dette la grunnlaget for en egen plan for læringsstrategi ved hver skole.

Kurs for elevene i studieteknikk ble gjennomført på høsten og gjentatt i januar.

Skoleklubb: Barnehagebarna tilbrakte tid på skolen for å bli kjent med elevene og lærerne på skolen. Det har gitt en mykere og tryggere start på skoleløpet.

BiblioBoy: For å øke interessen for lesing la prosjektet opp til at guttene skulle ha nær kontakt med mediateket. Det ble arrangert bibliotekdag for 6. og 8. Trinn for å gi positive opplevelser av biblioteket. Frokostopplegg ble

“Barnehagen har fått gode tilbakemeldinger fra skolen. På grunn av de skoleforberedende aktivitetene vi har med barna kan de begynne tidligere med lese- og skriveopplæringen. Barna er allerede trygge på skolemiljøet der. Kjenner lærerne og de andre elevene. Tidligere gikk det 3-6 mnd før de startet med lese- og skriveopplæring. Nå kan de starte etter ei uke i første klasse”.

- prosjektleder

gjennomført en gang. Eget høytlesingsrom/stillelesingsrom etter at elevene hadde vært på mediateket. Det ble også kjøpt inn lettlestbøker.

Minibibliotek: Barna fra mellomtrinnet fikk bygge opp eget minibibliotek i klassen med bøker fra biblioteket.

Lesediagnostisering. Carlstens lesetest ble gjennomført 2 ganger i alle klasser og benyttet på alle klassesetrinn.

Slagordet "alle lærere er leselærere" vil si at alle faglærere, ikke bare norsklærere, har ansvar for å sørge for at barna utvikler norskkferdigheter.

Presentasjon av bøker på verdens bokdag i mai i regi av bibliotekar og 2 lærere.

Timeskurs for lærere i temaet "læringsstiler".

Bøker for gutter med innkjøp av bøker og tidsskrift spesielt for gutter.

IKT skulle være tilgjengelig. Innkjøp av egen PC til alle elevene, dvs. alle i tiende (senere også niende) fikk hver sin + flere PC-er på deling til de øvrige.

Tilrettelegging av undervisning der en egen gruppe fikk tilbud om 3 timer mekanikk i stedet for fremmedspråk. Ordningen fungerte og oppmøtet var godt.

Deling av 10. klasse i grupper etter grad av motivasjon. Også deling i rene gutte- og jentegrupper i en kortere periode.

Nettverkssamlinger med sikte på kunnskapsutveksling og -utvikling.

Innsatsperiode: Prosjektet ble gjennomført i perioden 2006 – 2009.

Utgangspunkt for innsatsen: Prosjektet ble opprettet fordi elevene i fylket, særlig guttene, i en årrekke hadde prestert under landsgjennomsnittet. En høy andel gutter fullførte heller ikke videregående skole. Bakgrunnen for prosjektet var altså både lave prestasjoner og høyt frafall. En mulig forklaring på guttenes svake stilling som ble debattert var den såkalte "kvinnifiseringen" av skolen i Finnmark. Lærerstabene i fylket bestod hovedsakelig av kvinner, og det ble sagt at de kanskje ikke greide å legge undervisningen til rette på en slik måte at den også appellerte til gutter.

Hovedmålsettingene for prosjektet:

1. Bidra til å heve skolemotivasjonen og resultater for gutter i Finnmarksskolen
2. Drive systemrettet arbeid i skolen der kvaliteten på opplæringa blir lik for gutter og jenter, ut fra deres forutsetninger²

Målgruppen for prosjektet: Barn i barnehage og elever på alle trinn, men en hovedinnsats som gjaldt barn i barnehage og grunnskole. Som navnet på prosjektet tilsier, var det en målsetting å vie gutter ekstra oppmerksomhet. I tillegg til at innsatsen er rettet mot de yngste, ble det i Nordkapp kommune lagt til rette for at elever fra tilgrensende kommuner skal kunne ta første år av videregående skole hjemme fremfor å flytte på hybel i Honningsvåg. Karrieredager ble også arrangert for elever i den videregående skolen.

Hovedaktører i prosjektet. Barnehager og grunnskoler i Hasvik, Båtsfjord og Kautokeino, samt Samisk videregående- og reindriftsskole og Nordkapp maritime fagskole og videregående skole. Barnehagene og grunnskolene har samarbeidet med PP-tjenesten. I noen tilfeller ble helsesøster også trukket inn i samarbeidet. Hvert prosjekt hadde egen veileder fra Høgskolen i Finnmark. Oppvekstavdelingen hos Fylkesmannen i Finnmark hadde det overordnede ansvaret for prosjektledelsen, men hver kommune hadde i tillegg en lokal prosjektleder.

Ressurser: Et spleiselag hvor Utdanningsdirektoratet, fylkesmannen og kommunene bidro med midler. Skolene og barnehagene finansierte mesteparten over egne, ordinære budsjetter, men fikk eksterne midler til innkjøp av nytt undervisningsmaterieill.

---

² Jensen, Eivind Bråstad (2009): PROSJEKTET GUTTER I FINNMARK 2006-2009 – SLUTTRAPPORT JULI 2009. URL: <http://www.fylkesmannen.no/fagom.aspx?m=2154&amid=2845356>

Informantene fra prosjektet understreker at denne satsningen krever

- Engasjement – noen må være ambassadør for måten å jobbe på
- Solid politisk forankring
- Ekstra midler må kunne settes inn ved behov
- Kommunikasjon og markedsføring som vektlegger nytten av prosjektet må rettes mot alle involverte
- Innhenting av samtykke fra foresatte som tillater tverretattlig diskusjon av enkeltsaker

Les mer:

- <http://www.fylkesmannen.no/fagom.aspx?m=2154&amid=2845356>

Plan for overgangene i Klepp kommune

SAMARBEID GIR SAMMENHENG I OVERGANGENE
I Klepp kommune satser man på å styrke barnas læringspotensial gjennom å skape trygghet i forbindelse med overgangene, og å systematisere samarbeid på tvers av institusjonsgrensene.

Tiltak i Klepp kommune: Kommunen har knyttet spesifiserte tiltak og mål til alle overganger mellom trinnene i utdanningspyramiden. For disse er rutiner, ansvarsfordeling og tidsplan for implementering beskrevet. Her ser vi nærmere på arbeidet som gjøres i overgangen mellom barnehage og grunnskole:

Samarbeidsprosjekt mellom barnehager og skoler om arbeid med barn 4-8 år (SAMBA) er et eget prosjekt der kommunene Klepp, Os og Time jobber for å utvikle kunnskap og erfaring om oppnåelse av bedre sammenheng og progresjon i det pedagogiske arbeidet for barn fra fire til åtte år.

IHOP er et samarbeidsprosjekt som er tatt inn i ordinær drift. PPT, barnevern, barnehage (ikke private), og helsestasjon samarbeider om en innsats for vurdering og oppfølging av fireåringer, der kartleggingsverktøyet *Firfotingen* brukes aktivt. Fireårskontroll er flyttet ut i barnehagen, hver vår og høst observeres barna tverrfaglig. Dette gjør det mulig å observere barna i rammer som oppleves mer vante og trygge.

Overleveringsrutiner begynner inntil to år før selve overgangen dersom en ser at barnet har spesielle behov. Rutinene omfatter følgende tiltak:

Kontaktlærerbesøk i barnehagen til framtidige elever. Slik skapes en tidlig relasjon som gir følelse av trygghet og gjenkjennelse ved skolestart.

Felles progresjonsplaner for fagområdene matematikk og språk. En tverrfaglig arbeidsgruppe av ansatte ved skoler og barnehager i Klepp har utarbeidet *Språkglede* og *Matematikkglede* som er handlingsrettede progresjonsplaner som brukes daglig ved barnehager og skoler.

Mappe som følger barnet hvor alle barn "eier" sin egen mappe i løpet av barnehagen. Mappen følger barnet over i skolen, og brukes som kontinuitetsbærende læringsredskap. Mappen benyttes også aktivt i kontaktlærernes besøk til barnehagene. I én-til-én dialog med sin

kommende lærer går barnet gjennom sin mappe, og viser og forteller sine interesser og evner.

Andre aktuelle

arbeidsmetoder: *Firfotingen* satser bevisst på å utvikle møteplasser som stimulerer og utfordrer til systematisk samarbeid og delt refleksjon over institusjonsgrensene *Zippys venner* er empatiformidling rettet mot de minste i grunnskolen. *Webster-Stratton/De utrolige årene* er et evidensbasert foreldreveiledningsprogram som benyttes av mange kommuner.

”Jeg tenker at de erfaringene vi har fra Klepp er at en skylder litt på hverandre. Barnevernet er konstant underbemannet og redde for å bryte taushetsplikt – streng fortolkning ... Man er mer opptatt av andres manglende evne til endring enn å se på seg selv. Alltid de andre profesjonene som er flaskehalsen.”

– informant, Klepp

Innsatsperiode: Innsatsen er tatt inn i kommunens ordinære drift, og har dermed ikke en avgrenset tidsperiode.

Utgangspunkt for innsatsen: Satsingen har kommet på plass som en følge av kommunens deltagelse i prosjektet *Barnehage + skole = sant*. Klepp kommune har mange barn i forhold til innbyggertallet, og er også en kommune med relativt sterk tilflytting.

Målgruppe: Alle barn er i målgruppa for arbeidet, men barn med spesielle behov prioriteres. Arbeidet tar for seg alle overganger mellom opplæringsnivåer, men til nå er arbeidet med overgangen mellom barnehage og grunnskole det som har kommet lengst.

Målsetting: Utnytte læringspotensial og sikre sammenheng i læringsløpet faglig og sosialt.

Hovedaktører: Kommune ved rektorer, pedagogisk leder i barnehagene, kontaktlærere, PPT, spesialundervisningskoordinatorer

Ressurser: Innsatsen driftes innefor ordinær rammestyring.

Informantene fra prosjektet understreker at denne satsningen krever

- Oversikt – det finnes mange metoder som kan supplere egeninitiert innsats
- Solid politisk forankring
- Bevissthet om feltet tidlig innsats – må for eksempel ikke settes opp i mot lovpålagte oppgaver
- Grundig utarbeidelse av planer
- Rutiner for tverrsektorielt samarbeid
- Innhenting av samtykke fra foresatte som tillater tverretattlig diskusjon av enkeltsaker

Les mer:

- Om *Firfotingen*: <http://helse.uni.no/events.aspx?site=9&event=4815>
- Om *SAMBA*: <http://samba4-8.no/index.php?page=framsida>
- http://www.klepp.kommune.no/rogaland/klepp/kleppk.nsf/id/BB74D051823CFD59C125749B003935F3?OpenDocument&cat=m1_4

Helhetlig oppvekstplan

Erfaringer fra Verdal kommune

OPPVEKSTPLANER GIR BEDRE SAMARBEID I VERDAL
I Verdal kommune i Nord-Trøndelag har målrettet arbeid med barn og unge gitt et bedre samarbeidsklima, blant annet mellom barnehage og skole. Dette gir bedre oppvekstmuligheter for barna.

Verdal kommune har satt i gang en rekke tiltak for å bedre oppveksten til barn og unge i kommunen og forebygge frafall i videregående skole. Tiltakene tar utgangspunkt i oppvekstplanene kommunen har laget. To planer er ferdige (0-6 år og 6-16 år), og en tredje for unge fra 16 år og oppover er under utvikling.

“Hva skal til for å overføre prosjektet? Det må være forankret i kommunen. De må se nytten i tidlig forebygging og “ha litt is i magen” – for det kan ta lang tid før man ser resultatene av arbeidet.”

-informant, Verdal

Tiltakene som er iverksatt omfatter blant annet følgende:

Språkkartlegging av barnehagebarn med kartleggingsverktøyet *Språk 4*.

Arbeid med minoritetsspråklige barn i nettverk der ansatte i barnehager med minoritetsspråklige barn utveksler erfaringer og utvikler kompetanse. Gjennom dette har man oppnådd økt bevissthet blant ansatte på hvordan de bør møte minoritetsspråklige barn og deres foreldre.

Barnevernstjenesten kurser ansatte i barnehagene på hva de skal se etter for å avdekke omsorgssvikt.

Ruskartlegging og holdningsskapende arbeid benyttes for å redusere bruk av rusmidler blant unge.

Basisteam på ungdomsskole følger opp ungdom som står i fare for å droppe ut. Oppfølgingen kan dreie seg om alt fra å vekke eleven om morgenen til å følge opp elever som har problemer med rus og lignende. De ansatte har sosialfaglig bakgrunn. Deres jobb er å gi eleven gode mestringsopplevelser som ikke nødvendigvis er relatert til fag.

De utrolige årene er et atferdsprogram for barn opp til 12 år. Programmet som startet opp i Verdal i 2007 har nå ventelister, og det samarbeides

mellom Universitetet i Tromsø og RBUP i Trondheim. Verdal kommune benytter per i dag foreldreveiledningsmodulen i programmet. De har hatt så gode erfaringer med De utrolige årene at det er bestemt at ansatte i barnehage og en barneskole skal læres opp i metodikken.

I tillegg til disse tiltakene har Verdal kommune fått ekstra midler fra sosial- og helsedirektoratet til ansettelse av psykolog. De har også en egen jordsmortjeneste som gir veiledning til vordende mødre som sliter med rus. De tilbyr også kurset *Godt samliv* spesielt rettet mot førstegangs fødende.

Innsatsperiode: Arbeidet ble påbegynt i 2006. Tiltakene er nå permanente ordninger.

Utgangspunkt for innsatsen: Bakgrunnen for planene var at Verdal havnet på ROBEK-lista³, noe som medførte store kutt blant annet i barnehagebudsjettene. Det resulterte i et økt antall "gråsonerbarn", og kommunen så seg nødt til å omdisponere midler for å bedre tilbudet i barnehagene igjen. Utgiftene til spesialundervisning var dessuten høye, og man ønsket å redusere disse. En lansert strategi var forebygging.

Målgruppe: Barn og unge i Verdal kommune er målgruppene for tiltakene.

Målsettinger: Gi barn og unge et godt utgangspunkt for optimal læring og utvikling. Reduserer bruk av penger til spesialundervisning.

Hovedaktører: Ressurssenter for oppvekst har prosjektlederansvaret. Flere enheter hører til ressursenteret, blant annet PPT Verdal, barnevernstjenesten, helsestasjonen (med jordmødre), skole- og barnehagefaglig rådgiver, minoritetsfaglig rådgiver, flyktninghelsetjenesten, ungdomskontakten og alle ansatte i ulike forebyggingsenheter. Til sammen er nesten 50 årsverk tilknyttet prosjektet.

Ressurser: Hovedsakelig omdisponering av kommunale midler. Ekstern finansiering til enkelte avgrensede delprosjekter.

---

³ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/krd/tema/databaser-og-registre/robek-2.html?id=449305>

Informantene fra prosjektet understreker at denne satsningen krever

- Bredt og godt samarbeid
- Tett dialog mellom involverte parter
- Tålmodighet – det tar tid å produsere resultater
- Langsiktig planlegging – timing og størrelse på ressursinnsats
- Evne til omdisponering av kommunale midler
- God organisering som tillater avgrensede delprosjekter

Les mer:

- <http://www.verdal.kommune.no/Dokumenter/Oppvekst/>

Det 13-årige opplæringsløpet

Erfaringer fra Telemark fylkeskommune og Bamble kommune

HELHET I UTDANNINGSLØPET GIR PEDAGOGISKE GEVINSTER

Bevisstgjøring hos den enkelte lærer har vært en av de viktigste effektene av et prosjekt som har tatt for seg det individbaserte opplæringsløpet. Bamble kommune og Telemark fylkeskommune prøvde i prosjektet ut pedagogiske ideer, og utviklet samarbeidet med lokalt næringsliv.

Essensen i prosjektet er den sterke satsningen på bevisstgjøring av elever og samarbeid mellom grunn- og videregående skole for å fange opp behov og utfordringer hos elevgruppa og i større grad enn tidligere gjøre elevene i stand til å foreta informerte utdannings- og yrkesvalg.

I forbindelse med prosjektet satset man på seks ulike tiltak:

1. Yrkes- og utdanningsveiledning
2. Mappe fra 1.klasse og ut VGS
3. Matematikkgruppe
4. Nye læringsstiler
5. Felles elektronisk plattform
6. Skole og arbeidsliv – jobbing mot næringslivet

Fra disse tiltakene er følgende momenter av særskilt interesse for tidlig innsats:

Med utgangspunkt i metoden **Mange intelligenser** (MI) og teorier om læringsstiler og læringsstrategier ønsket man i prosjektet å vektlegge elevens ulike styrker og forbedre læring læringsmiljø ved å støtte opp om det den enkelte elev er god på.

“Vi dro på besøk til Billund kommune for å se nærmere på MI – der så vi lyset, og vi har prøvd å overføre dette til egne skoler. De gode grepene er å tilrettelegge for en tilpasset opplæring for den enkelte elev. Det er jo mange meget aktive elever her, og det kunne en ta høyde for med MI. Her er det den kroppslige intelligensen som slår ut...”

- prosjektmedarbeider

Tanken er at innlæring av fag må ta utgangspunkt i det enkelte individs ulike styrker. Metoden er basert på forskning og utviklet av Howard Gardner. Den har som utgangspunkt at mennesket har intelligens på ulike områder, for eksempel språklig intelligens, logisk-matematisk intelligens, kroppslig intelligens og mellommenneskelig intelligens for å nevne noen av “typene” han opererer med. I praksis innebærer anvendelsen av MI og teorier om læringsstiler og læringsstrategier at opplæringen skal

tilrettelegges og tilpasses den enkelte elev, for eksempel ved å bruke taktile, auditive og visuelle metoder i opplæringen.

Individuelle mapper som følger den enkelte elev fra barnehagen og ut videregående skole ble også benyttet. Mappen skal være den enkelte elevs "skrytealbum" overfor skole og arbeidsliv, og skal inneholde arbeider fra ulike deler av opplæringsløpet som eleven er særlig stolt av. I forbindelse med mappeordningen ble det også tatt i bruk en såkalt *Utdanningsbok* for den enkelte elev, hvor målet er å dokumentere elevens ønsker og tanker om fremtidig yrke, slik at dette kan følges opp og danne utgangspunkt for samtaler fra og med 6. klasse og til og med videregående skole.

Satsing på samarbeid mellom ungdomskole og videregående skole spilte en viktig rolle i bevisstgjøring av lærere på begge nivåer, for eksempel gjennom den såkalte matematikkgruppa som hadde til hensikt å utveksle informasjon og erfaringer mellom lærere i grunn- og videregående skole, og forberede lærerne på mulige utfordringer blant nye elever i videregående skole.

Innsatsperiode: Forprosjekt i perioden 01.10.02-31.07.03. Hovedprosjekt i perioden 01.08.03-31.07.06.

Utgangspunkt for innsatsen: Det 13-årige opplæringsløpet er et prosjekt som fant sted i Bamble kommune i Telemark i perioden 2003-2006. I sluttrapporten fra prosjektet heter det at "*...tilstandsrapporten fra utdanningssektoren 2002 var en utløsende faktor*" for etablering av prosjektet, hvor mistrivsel, feilvalg og et overdreven verdsetting av teoretiske ferdigheter oppgis som årsaker til høyt frafall i videregående opplæring.

Målgruppe: Elever i grunn- og videregående skole

Målsettinger: Målsettingen var å utforme et helhetlig og individuelt basert 13-årig opplæringsløp som skal ivareta den enkelte elevs evner og forutsetninger og ønsker for et framtidig yrke, basert på organisasjonsmåter, opplæringsarenaer og fleksibel ressursbruk

Hovedaktører: Ansatte i samtlige grunn- og videregående skoler i Bamble kommune. To prosjektledere i 50 prosent stilling, en kommunal (grunnskolen) og en fylkeskommunal (videregående skole).

Ressurser: Innsatsen ble finansiert med like store bidrag fra Bamble kommune og Telemark fylkeskommune

Informantene fra prosjektet understreker at denne satsningen krever

- Bevissthet om at lærerne må bruke ekstra tid for å komme tett nok på elevene og tilpasning av undervisning
- Ekstra finansiering som følge av lærernes økt tidsbruk
- Villighet til å satse på kartlegging som kunnskapsverktøy
- Tette bånd og god kommunikasjon mellom ungdomsskole og videregående skole

Les mer:

- <http://www.croftolmen.vgs.no/Prosjekter/Det-13-aarige-opplaeringsloepet>
- <http://www.karrieresentertelemark.no/nor>
- http://www.skolenettet.no/moduler/templates/Module_Article.aspx?id=29547&epslanguage=NO

Ressurs = Ungdom, Lærer, Foresatte (RULF)

Erfaringer fra Hedmark fylkeskommune og Ringsaker kommune

FORPLIKTENDE AVTALER MED ELEVENE SIKRER GOD DIALOG

På Ringsaker videregående skole innhenter man kunnskap om hver enkelt elev fra første skoledag for å forstå og utnytte den enkeltes potensial i større grad. Dette innebærer et samarbeid mellom elev, foresatt og lærer som konkretiseres i en signert målsetningsavtale.

RULF har satset på avtalebaserte målsettinger og samarbeid som konkretiserer forpliktelser og ansvar for involvering blant elev, lærer og foresatte. Gjensidig utveksling av informasjon gjennom dialog mellom elev, foresatt og lærer ble sett på som en svært viktig del av skole-hjemsamarbeidet. Økt samarbeid mellom skole og hjem gjennom RULF-prosjektet gjorde at foresatte og elever fikk en bedre dialog om skolehverdagen, og at dialogen mellom lærer og elev ble bedre. Betydningen av å få et personlig forhold til den en samarbeider med er understreket av flere lærere og foresatte, noe en mener å ha oppnådd gjennom prosjektet.

Følgende tiltak ble iverksatt:

Alle foresatte og elever i første klasse blir invitert til **oppstartssamtale** med kontaktlærer. Hvert møte avrundes med en signert målsetningsavtale for første skoleår. Avtalen er en kontrakt

mellom elev, foresatt og lærer om hva eleven skal oppnå i løpet av skoleåret. 300 slike møter ble avholdt høsten 2009.

”Jeg får veldig bra respons både fra elever og foreldre, spesielt fra foreldre. Foreldrene får et ansikt å forholde seg til på skolen. Alle elevene synes det har vært veldig positivt. Det skaper en positiv relasjon mellom hjem og skole. Jeg har på en måte mer kontakt med foreldre nå enn før. Foreldre tar kontakt hvis det er noe. Partene føler seg godt ivaretatt. Personifiseringen av læreren er uttalt positiv.”
- prosjektleder

Oppfølging ved fravær der foresatte skal melde inn fravær allerede samme dag som eleven ikke er på skolen. Dersom det ikke skjer er det lærerens ansvar å ta kontakt. Flere av kontaktlærerne har også inngått individuelle samarbeidsavtaler med enkeltelever.

Etter første termin blir foresatte og elever invitert til en

oppfølgingsamtale der målsetningsavtalen revurderes i forhold til elevens oppnådde resultater, og en ny kontrakt utformes ved behov.

For deltagerne i RULF går veien til en god relasjon gjennom et positivt utgangspunkt, god dialog, og faste, fysiske møtepunkter. Informantene uttrykker at det er viktig at utgangspunktet for samarbeidet er positivt, slik at samarbeidet ikke først starter når en av partene opplever et problem. Dersom all kontakt mellom foresatte og lærere omhandler problemer knyttet til elev og/eller skole, der det vanskelig å etablere en god relasjon⁴. Startsamtalet første skoleår og kontrakten mellom elev, foresatt og lærer er av avgjørende betydning for å opprette en positiv relasjon som gir en god start på samarbeidet. For å få så mange foresatte som mulig med på laget har skolen lagt vekt på å være fleksibel og løsningsorientert. Enkelte foresatte har negative erfaringer med skolen og har derfor vegret seg mot å møte opp til startsamtalet. Skolen har håndtert slike utfordringer ved å gi aktuelle foresatte og deres barn tilbud om å gjennomføre startsamtalet et annet sted, for eksempel på kafé.

For å få til et godt samarbeid i videregående opplæring må lærer, foresatt og elev fungere som likeverdige deltagere. Det må settes inn en felles innsats mot et felles mål, det må etableres en god relasjon, og ungdommen må bli ivarettatt.

Prosjektperiode: Dette var et prøveprosjekt for 7 klasser i skoleåret 2008/2009, men er nå implementert som en del av skolens faste rutiner.

Utgangspunkt for innsatsen: I forskningsrapporten *Bortvalg og kompetanse* fra NIFU Step ble nærmere ti tusen elever på vei inn i, gjennom, og ut av videregående skole fulgt over en periode på fem år. Ringsaker videregående skole var representert i studien og man fikk blant annet innsikt i behovet for å utvikle systemer for å fange opp elever som står i fare for ikke å gjennomføre videregående opplæring.

Målgruppe: Alle elever i videregående skole er målgruppe for den avtalebaserte satsingen RULF.

Målsetting: Kunnskap om hver enkelt elev for å bedre forståelse og utnyttelse av den enkeltes potensial.

Hovedaktører: Administrasjon, lærere, rådgivere, elever og foresatte ved Ringsaker videregående skole, sammen med PPT, politi og helsesøster.

Ressurser: Skolen finansierte selv kr 10 000,- i funksjonstillegg til kontaktlærerne under prøveprosjektet. Nå er det satt av kr 2000,- til alle 22 kontaktlærere i Vg1 innenfor skolens ordinære budsjett.

---

⁴ <http://sv13543.sircon.net/images/stories/dokumenter/skole-hjemsamarbeid%20i%20videregende%20opplring.pdf>

Informantene fra prosjektet understreker at denne satsningen krever

- God prosjektledelse – klare mål og spredning av engasjement
- Ekstra innsats fra kontaktlærere om samarbeid med foresatte og elev
- God tilrettelegging av lærerrollen fra skoleledelsen
- Godt samarbeid mellom skolen og den enkelte avsenderskole

Les mer:

- <http://www.ringsaker.vgs.no/dtMain1.aspx?m=3351&amid=63670>
- <http://sv13543.sircon.net/component/content/article/1-nyhetsarkiv/214-ringsaker-videregaende-nye-grep-mot-fracfall>

Mestring, motivasjon og måloppnåelse (MMM-prosjektet)

Erfaringer fra Kristiansand kommune

RISKDETEKTOR IDENTIFISERER RISIKOGRUPPER
MMM-prosjektet hadde som mål å redusere antall elever fra Kristiansand falt fra videregående opplæring. Dette målet ble nådd og skolene fikk bedre oversikt over hvilke elever som velger bort videregående opplæring. Kartleggingsverktøyet RISKDETEKTOR gjorde det enklere å identifisere elever i faresonen som hadde behov for bistand.

Partene har utarbeidet rutiner for identifisering, kartlegging og oppfølging av elever i risikozonen for frafall. Samarbeid i overgangen mellom ungdomsskole og videregående skole står sentralt i dette arbeidet. Tiltaksporteføljen inkluderer følgende:

Riskdetektor er et kartleggingsverktøy som brukes i ungdomsskolen. Verktøyet er utviklet spesielt for MMM-prosjektet. Ved bruk av verktøyet kan man allerede i ungdomsskolen identifisere elever som med stor sannsynlighet vil komme til å få problemer på videregående. Informasjonen formidles videre til mottaksskolen, som dermed blir bedre i stand til å tilpasse undervisningen. I tillegg er informasjonen som fremkommer gjennom bruk av riskdetektoren et godt utgangspunkt for samtaler med foreldre til elever som er i risikozonen. Avgiverskolen får et bedre grunnlag for å gjennomføre karriere- og yrkesveiledning. For elever som har lav motivasjon er det for eksempel viktig at de kommer inn på den linjen de vil gå på. Rådgivere i ungdomsskolen kan hjelpe elever med lav motivasjon til å velge riktig skole og riktig studieretning, noe som øker sjansene for at de vil fullføre det videregående skoleløpet. I videregående skole har åpningen for tilpasning ført til økt bruk av ordningen med delkompetansebevis. De som ikke greier å oppnå ordinært vitnemål skal likevel utstyres med kvalifikasjoner som kan gi dem muligheter på arbeidsmarkedet. Strategien kalles *Planlagt løp mot grunnkompetanse*, og tilbys ungdommer som er spesielt lei av teorifagene og ønsker seg en mer praktisk rettet opplæring.

Lærekandidatordningen skal gjøre det mulig å fullføre videregående yrkesfaglig opplæring uten å ta et fagbrev. Ifølge opplæringsloven er en lærekandidat en som har "skrive ein opplæringskontrakt med sikte på ei mindre omfattande prøve enn fag- eller svenneprøve"⁵.

⁵ <http://www.lovdatabasen.no/all/tl-19980717-061-004.html#4-1>

Lærekandidatordningen legger bl.a. til rette for reduserte læreplanmål. Målet er å skape mestring i elevens opplæringsløp ved å kvalifisere eleven for arbeidslivet. Ordningen er basert på en individuell opplæringsplan og har muligheter for justeringer underveis. Når kandidaten har fullført opplæringen mottar han eller hun et kompetansebevis som dokumentasjon. MMM-prosjektet fulgte opp åtte fremtidige lærekandidater, koordinerte støtteapparatet rundt disse og forsøkte å finne rutiner som fungerte godt.

Meldeskjemaet til

Oppfølgingstjenesten i Vest-Agder viste at sykdom, helse, psykiske problemer, personlige forhold, søvnvansker, konsentrasjonsvansker osv oppgis som årsaker til bortvalg av videregående opplæring. Noen av virkemidlene skolene ble oppfordret til å bruke i MMM-prosjektet var individuelt tilpasset opplæring, for eksempel lærekandidatordningen, utvidet tid til å fullføre opplæringsløpet, tett oppfølging av kontaktlærer og skolens støtteapparat (sosialpedagogisk rådgiver, karriererådgiver, helsesøster, PPT), karriereveiledning som er realistisk, veiledning av skolens personale, og samarbeid med et eksternt støtteapparat⁶.

“Prosjektet var vellykket i den forstand at det ble mye bedre samarbeid mellom Kristiansand kommune og fylkeskommunen. Før det ble etablert var det mye ustrukturert drøfting mellom de to i forkant om hvem som hadde ansvar for frafall og hvordan det skulle håndteres. Nå er det blitt mye mer strukturert og forutsigbar kommunikasjon om tematikken.”

- informant, Vest-Agder fylkeskommune

Innsatsperiode: Prøveprosjekt våren 2007 til 2009, nå implementert i ordinær drift.

Utgangspunkt for innsatsen: Det var en bred politisk og administrativ enighet om at frafallet i den videregående opplæringen i Kristiansand kommune var for høyt og at det måtte settes inn spesielle tiltak.

Målgruppe: Elever i ungdoms- og videregående skole.

Målsettinger: Redusere antall elever fra Kristiansand som sluttet i VGI fra 6,8 prosent våren 2005 til mindre enn 3 prosent våren 2009.

---

⁶ <http://agderforskning.sitegen.no/customers/agder/files/john%20einar%20kvam.ppt>

Hovedaktører: Vest-Agder fylkeskommune og Kristiansand kommune. VGS, grunnskole, PPT, utdanningsavdeling i kommune og fylkeskommune. NAV ved *Ungetat* var også involvert.

Ressurser: Bystyret i Kristiansand bevilget midler til en prosjektlederstilling i 3 år og ga en tilleggsbevilgning på kr 100 000,- for oppstartsmøter og frikjøp av ressurspersoner. Nå er arbeidsoppgavene fordelt på ansatte i kommunen, og en del av det ordinære budsjettet.

Informantene fra prosjektet understreker at denne satsningen krever

- Motivasjon blant alle involverte ansatte
- Villighet til å satse på kartlegging som kunnskapsverktøy
- God kommunikasjon mellom ledelse i kommune og fylkeskommune
- Klar ansvarsfordeling fra starten av i prosjektet
- Langsiktighet i planlegging som med utgangspunkt i prosjekt sikter mot ordinær drift

Les mer:

- <http://agderforskning.sitegen.no/customers/agder/files/john%20einar%20k vam.ppt>
- <http://www.vaf.no/hoved.aspx?m=8&amid=48087>
- <http://www.vaf.no/hoved.aspx?m=8&amid=46681>

Hindre bortvalg og frafall

Erfaringer fra Østfold fylkeskommune og Halden kommune

Østfold fylkeskommune

FLEKSIBLE LØP FÅR FLERE GJENNOM VIDEREGÅENDE UTDANNING

Halden videregående skole opererer med fleksible løsninger og fravær følges nøye opp. Resultatet av fraværsoppfølgingen er at terskelen er høy for å slutte på skolen. Elever sklir ikke ut av skolen uten videre; før de eventuelt avbryter utdanningsløpet har de vært gjennom en lang prosess med rådgiver, kontaktlærer, helsesøster, miljøkontakt og lignende. Holdningen er ifølge en av våre informanter at "elevene skal være på skolen, og det er vår oppgave å finne løsninger".

På sentralt nivå består prosjektet av en omfattende tiltaksplan med en rekke tiltak som skal gjennomføres i løpet av en fireårsperiode, for eksempel frokost med frukt, oversettelse av reglementet på ulike språk, fastsatte samarbeidskonstellasjoner for å oppnå forståelse for hele løpet, og partnerskap for karriereveiledning. Sosialfaglig kompetanse/NAV er utplassert ved den enkelte skole.

"Før kunne elever forsvinne fra skolen og aldri kommer tilbake. Slik er det ikke lenger. Holdningen blant lærerne er at elevene skal være her og at det er vår oppgave å finne løsninger".

-informant, Østfold

I studien av prosjektet er det sett nærmere på tiltakene som er gjennomført ved Halden videregående skole. Følgende tiltak er implementert:

Oppfølging ved fravær er sentralt i prosjektet. Halden videregående skole følger opp elever som med fravær og som står i fare for å falle fra. Kontaktlærer kontakter hjemmet og eleven, og involverer gjerne også rådgiver. Holdningen er at man skal være tett på eleven og reagere raskt. Derfor blir elever etterlyst om de uteblir fra skolen. Det kan gi eleven en følelse av tilhørighet.

Perioden hvor **omvalg** kan foretas er forlenget ved Halden videregående skole, og det er en fleksibel innstilling til bytte av utdanningsprogram. Det er blant annet gjennomført bytter så sent som over nyttår første skoleår. Ifølge en informant kan man ikke garantere at elevene oppnår full

kompetanse på denne måten, men man tenker det er bedre at eleven oppnår å lykkes med noe. Skolen har blitt trukket frem som det gode eksempelet i fylkeskommunen.

Oppstartssamtale gjennomføres av kontaktlærer med nye elever i løpet av de første to skoleukene. I samtalen legges det vekt på om eleven har kommet inn på førstevalget sitt eller ikke. De som ikke har det er man ekstra oppmerksom på, fordi de kan ha lavere motivasjon enn andre. Legger vekt på styrker og svakheter, kontaktlæreren skal bli bedre kjent med eleven. Disse samtalenene kommer i tillegg til de to samtalenene som er lovfestet.

Samarbeid med Halden kommune om ordning med "miljøkontakt" som er en sosialfaglig konsulent ansatt i Halden kommune og knyttet til NAV. Kontakten hjelper elever som av personlige/private grunner sliter med å få til skolen. Miljøkontakten, helsesøster, PP-tjenesten, oppfølgingstjenesten, rådgiverne og sektorlederne har tverrfaglig team, og de møtes en gang per uke. Teamet jobber systematisk med elevsaker som kontaktlærer eller rådgiver ikke håndterer alene. Saker behandles i teamet eller henvises til oppfølging av relevant fagperson.

Tilrettelagte løp med reduserte fagkrav dersom eleven ikke mestrer faget anses av informantene å være viktig. Skolen har et opplegg som heter *Jakten på toer'n* (laveste beståtte karakter). Her satses det på at eleven klarer å nå minstekravet og dermed bestå utdanningen. Motivasjonen kan øke ved slik nivå-differensiering fordi ordningen gir økt opplevelse av mestring. Skolen samarbeider også med bedrifter som tilbyr utplassering. Disse tar imot elever som av ulike årsaker velger å erstatte deler av undervisningstiden med arbeidspraksis. Det er også en tydelig kultur på skolen som dreier seg om at alle ungdommer hører hjemme på skolen. *Her skal det være plass til alle* er holdningen som etter hvert gjennomsyrrer miljøet på skolen.

Innsatsperiode: Ordningene kan kalles et prosjekt på fylkesnivå, men lokalt er det mer en måte å jobbe på som er innarbeidet i driften. Tiltakene er blitt permanente ordninger ved læresteden(e).

Utgangspunkt for innsatsen: Høyt frafall var bakgrunnen for at tiltakene ble iverksatt, men det å hjelpe individer var en større motivasjonsfaktor enn selve statistikken.

Målgruppe: Elever i videregående skole.

Målsettinger: Redusere frafall i videregående skole.

Hovedaktører: Østfold fylkeskommune, kommunene (blant annet helsesøster og PP-tjenesten), NAV, lokalt næringsliv, KS, Utdanningsforbundet, FM, Høgskolen, (LO og NHO inne på styringsgruppenivå).

Ressurser: Innsatsen er et spleiselag mellom Østfold fylkeskommune og NAV Halden.

Informantene fra prosjektet understreker at denne satsningen krever

- Tillit til elevene
- Løsningsorienterte lærere
- Analyse av *muligheter* – ikke *problemer*
- Aktiv informasjonsspredning for å skape interesse for prosjektet
- God ledelse og klare, kommuniserte målsettinger
- Et godt forankret samarbeid mellom skoleeierne

Les mer:

- <http://halden.vgs.no/ikbViewer/page/ofk/pages/forsiden>

Innsats overfor flerspråklige i Hordaland

Erfaringer fra Hordaland fylkeskommune og Bergen kommune

FLERSPRÅKLIG INNSATS HJELPER FLERE MÅLGRUPPER

I satsingen på å få flere elever til å gjennomføre videregående opplæring har man i Hordaland tiltak som retter seg mot både minoritetsspråklige og majoritetsspråklige elever. Ved aktiv bruk av tolk legges det for eksempel til rette for tettere kontakt med minoritetsspråklige elevers foresatte.

HORDALAND
FYLKESKOMMUNE

Satsningen omfatter blant annet følgende tiltak og ordninger:

Mottaksskole på Nygård skole for nyankomne innvandrere. Det tilbys grunnskole for barn og grunnskole for voksne i alderen 16 år og oppover. Det tilbys også norskopplæring for voksne. De fleste elevene tilbringer inntil ett år i skolen før de formidles videre til skolen i nærmiljøet der de bor. Skolen samarbeider med NAV Intro om utplassering av elever som ønsker jobb, og med Årstad videregående skole om hospitering. Formålet med hospiteringen er at elevene får mest mulig informasjon om det norske utdanningssystemet og hva som kreves for å gjennomføre videregående skole.

Informasjonsmøte for minoritetsspråklige elever og foresatte

er et samarbeid mellom HFK og BK der man inviterer minoritetsspråklige ungdomsskoleelever med

foresatte til et informasjonsmøte som har til formål å gi god informasjon om videregående opplæring. All informasjon gis skriftlig, og deltagerne får tolket all muntlig informasjon til eget språk. I forbindelse med skolestart 2009 ble det tolket til 24 språk, og man hadde mer enn 150 deltakere.

“Dette er noen av det gøyeste jeg gjør hvert år - foreldrene blir så takknemlige for å få dette innsynet i skolen. Synes det viser en åpenhet til systemet og inviterer til kontakt. De kommer og takker oss for dette personlig etter møtet”.

-informant, Hordaland fylkeskommune

Møtet finner sted i formelle rammer i fylkeshuset i Hordaland. Samarbeidet innebærer at Bergen kommune dekker tolkeutgiftene, mens Hordaland fylkeskommune dekker servering og arbeidskraft.

Sommerskolen tar tak i et problem som har vist seg å være aktuelt for mange elevene ved yrkesfaglig videregående opplæring i Hordaland, og også resten av landet. Elever som stryker i matematikk og norsk i løpet av

VG 1 tilbys å avlegge eksamen etter to uker med intensiv undervisning i løpet av sin sommerferie. På denne måten får de mulighet til å påbegynne sitt andre år uten etterslep som følge av en ikke-bestått eksamen. Sommerskolen i Hordaland eksisterte siden 2007 og er siden 2009 også etablert utenfor Bergen sentrum, nærmere bestemt på Askøy.

Tilbudet er frivillig og eleven melder seg på selv eller gjennom videregående skoles rådgivningstjeneste.

Frivilligheten innebærer at det er god motivasjon blant deltagerne, og en ser at antallet som ikke lykkes å

“Tror de som deltar i sommerferien sin vil være gode ambassadører for sommerskolen – de ser på det som et hardt og utfordrende arbeid, men to uker av ni er jo lite, og gjør det mulig å bli ferdig med en potensiell ‘verkebyll’”.

-lærer på sommerskolen

bestå etter endt eksamen er lavt. En gruppe på ca 20 elever har to lærere, samt hjelp fra frivillige fra Røde Kors. På denne måten skal elevene få rask avklaring på spørsmål. Det er svært viktig å legge til rette for sosiale aktiviteter som er med på å forsterke fellesskapet i løpet av de to ukene. Hordaland fylkeskommune vedtar finansiering til sommerskolen gjennom fylkestinget, noe som også innebærer en år-til-år-finansiering. Ettersom alle kostnader dekkes, inkludert varm lunsj og frokost, er det et lavterskiltak økonomisk sett for deltakerne.

Fadderordning (og leksehjelp) er utformet i samarbeid med elevorganisasjonen. Fire skoler ble invitert til å prøve ut modeller for hvordan en fadderordning kunne gjennomføres. Etter hvert valgte man den mest lovende modellen. Leksegrupper hvor eldre elever hjelper yngre elever samles på skolen etter stengt tid, og i forbindelse med organisering og gjennomføring samarbeider det enkelte elevråd sammen med Røde Kors og skolene.

Innsatsperiode: Ordinær drift i Hordaland fylkeskommune, behandles i Fylkestinget fra år til år og dermed ikke underlagt en fastsatt virketid

Målgruppe: Alle elever i videregående skole, men flerspråklige elever prioriteres.

Utgangspunkt for innsatsen: En målrettet innsats som blant annet bygger videre på prosjektet *Flere flerspråklige fullførere*.

Målsettinger: Lette overgangen mellom ungdomsskole og videregående skole, hjelpe elever med strykarakter i ett eller flere fag. Gjøre minoritetsspråklige bedre rustet til å gjennomføre videregående opplæring.

Hovedaktører: Hordaland FK, Bergen kommune, Røde Kors, Elevorganisasjonen.

Ressurser: I all hovedsak finansieres arbeidet gjennom vedtak av Fylkestinget i Hordaland fylkeskommune. I tillegg bidrar Bergen kommune med midler i informasjonstiltaket rettet mot flerspråklige elever og foresatte.

Informantene fra prosjektet understreker at denne satsningen krever

- Ønske om å nå fram til minoritetsspråklige elevers foresatte
- Fordeling av ressursinnsats med en bred forståelse av ressurs
- Samarbeid med relevante frivillige organisasjoner og miljøer
- Lokalt utviklete arbeidsmodeller – skolene trekkes aktivt med i utviklingsarbeid
- Tro på at generelle tiltak kan treffe godt også for definerte målgrupper

Les mer:

- <http://www.hordaland.no/upload/Flere%20Flerspr%c3%a5klige%20Fullf%c3%b8rer.pdf>
- <http://utdanning.hfk.no/templates/SchoolSubsite.aspx?id=32588>
- <http://www.hordaland.no/Hordaland-fylkeskommune/Vidaregaande-opplaring/Nyhende/Gratis-leksehjelp/>
- <http://www.hordaland.no/Hordaland-fylkeskommune/Vidaregaande-opplaring/Minoritetsspraklege/Prosjekt-mot-minoritetsspraklege-/>

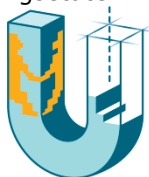
Ulsrud videregående skole

Erfaringer fra Oslo kommune v/ Utdanningsetaten

KARTLEGGING GIR BEDRE UNDERVISNING

På Ulsrud videregående skole i Oslo starter førsteklasingene skoleåret med en mottakssamtale med

kontaktlæreren og kartleggingsprøver i matematikk, norsk og engelsk. Ved å bli mest mulig kjent med eleven så tidlig som mulig er lærerne ved skolen godt rustet til å tilpasse undervisningen til den enkeltes behov.

ULSRUD
videregående skole

Kartlegging av elevgruppen står sentralt i arbeidet til Ulsrud videregående. I dette arbeidet inngår følgende tiltak:

Kartlegging før skolestart: For å samle informasjon om elevene før skolestart tar Ulsrud videregående skole kontakt med avgiverskolene. Skolen sender e-post til ungdomsskole elevene kommer fra når opptaket er klart. I e-post ber de om informasjon om elever dersom eleven har gitt samtykke til informasjonsutlevering. I noen tilfeller der elever ikke har gitt samtykke, tar rådgiver på den aktuelle ungdomsskolen direkte kontakt med eleven og ber om tillatelse til å overføre informasjon. Gjennom kontakten får Ulsrud videregående skole informasjon om eleven har hatt kontakt med hjelpeapparatet, høyt fravær, andre typer problemer, eller eventuelt ingen problemer.

Forventningssamtale: Ved skolestart gjennomføres en forventningssamtale der kontaktlærer, elev og foresatte deltar. Formålet er at elev og foresatte skal bli bedre kjent med kontaktlæreren og omvendt. Det vil gi grunnlag for en god dialog. Læreren vil også få kunnskaper om elevens faglige mål og fremtidsplaner, noe som gir læreren et bedre grunnlag for å tilpasse undervisningen.

“Ofte når elever slutter, er det fordi de ikke føler at de får til noe. Mennesker er ikke bare maskiner! De trenger å få tilbakemelding, være del av et sosialt fellesskap, lære nye ting. En elev som føler at ingen inkluderer ham, som er ensom og som ikke får tilbakemelding, slutter jo. Når man ikke ser noe bra med en ting, vil man helst unngå tingen. Det som er bra med tiltakene på Ulsrud, er at skolen får bedre kontakt med eleven. Eleven føler seg tryggere og trives bedre på skolen”.

-elev

Kartleggeren: Kartleggeren er et dataverktøy som tester elevenes ferdigheter i norsk, engelsk og matematikk. På bakgrunn av resultatene fra kartleggeren differensieres det blant annet med hensyn til nivå i

matematikk, og elevene deles inn i mattegrupper alt etter ferdighetsnivå. All innhentet informasjon om elevene systematiseres i en *ressursdatabase*. Opplysningene i databasen brukes i *klasselærerråd* hvor lærerne diskuterer enkeltelever med tanke på tilpasset opplæring.

Midtveissamtale: I tillegg til forventningssamtalen ved skolestart gjennomføres midtveissamtaler en gang hver termin. Hver elev får brev fra faglærere i samtlige fag med beskjed om tentativ karakter i faget og mulige forbedringsområder. Kontaktlæreren og eleven (og foresatte, dersom eleven er under 18 år) tar utgangspunkt i disse brevene når de gjennomfører midtveissamtale.

Innsatsperiode: Oppstart for om lag 4 år siden. Tiltakene er innarbeidet i de ordinære planene til skolen, og er sånn sett ikke lenger del av et prosjekt.

Utgangspunkt for innsatsen: Mange av tiltakene for å motvirke frafall blant elever ved Ulsrud videregående skole har vært i drift i 7-8 år. Selve mottaksprogrammet ble etablert for cirka 4 år siden. Bakgrunnen for at skolen valgte å satse på mottaksprogrammet var at brukte for lang tid på å samle informasjon om elever med behov for særskilte tiltak (for eksempel spesialundervisning). Først cirka 2 måneder ut i skoleåret hadde lærerne dannet seg et bilde av elevene. Da hadde det allerede begynt å skjære seg for en del elever med særskilte behov. Det ble bestemt at skolen skulle begynne å samle inn informasjon om elevene allerede før skolestart, og tilby et mottakssamtale med hver enkelt elev og hans/hennes foresatte ved skolestart. I tillegg til mottakssamtalen ble et eget kartleggingsverktøy tatt i bruk der elevene ble testet i matte, engelsk og norsk. Informasjonen som fremkom fra samtalen og kartleggingene ga grunnlag for å tilby et mer differensiert opplæringstilbud.

Målgruppe: Elever ved Ulsrud videregående skole.

Målsettinger: Bli bedre kjent med elevene, etablere positiv dialog med foresatte, redusere frafall i videregående skole.

Hovedaktører: Ulsrud videregående skole og avgiverskolene.

Ressurser: Tiltakene finansieres over skolens ordinære budsjett. Ingen ekstern finansiering.

Informantene fra prosjektet understreker at denne satsningen krever

- Tilstrekkelig med ressurser – for eksempel tilstrekkelig med arbeidstimer
- Framforhandling av arbeidstidsavtale med lærerne i god tid før skolestart
- Godt forberedt skolestart der det har vært systematisk kontakt med alle avsenderskoler
- En klar lærerrolle der lærer er "sjef" i klasserommet
- Systematisk tilnærming til kartlegging
- Satsing på kontakt med foresatte

Les mer:

- <http://www.ulsrud.vgs.no/>

MODELLER OG METODER

En rekke modeller og metoder brukes i arbeid med tidlig innsats overfor barn og ungdom. I dette kapittelet presenteres eksempler på metodiske verktøy som er i bruk, og utvalget omfatter først og fremst metoder som er relevante for prosjektene som presenteres i dette heftet.

De utrolige årene

Dette behandlingstilbudet er en norsk utgave av en veldokumentert amerikansk metode for behandling og forebygging av alvorlig problemadferd hos barn. Forskning viser blant annet at 2/3 av barna som deltar i programmet endrer adferd. Behandlingsmetoden er også kjent under betegnelsen *Webster-Stratton-grupper* etter opphavspersonen Dr. Carolyn Webster-Stratton ved The Nursing School, University of Washington. Utprøving av den norske utgaven av *Foreldreprogrammet* fant sted i et forskningssamarbeid mellom Regionsentrene for barn- og unges psykiske helse ved Universitetene i henholdsvis Tromsø og Trondheim, og ble sluttført i 2004. Resultatene var så gode at staten besluttet at metoden skulle gjøres tilgjengelig i alle helseregionene. Programmet er beregnet på barn i alderen 0 til 12 år.

Konsekvenspedagogikk

Konsekvenspedagogikken tar for seg ungdommenes utfordringer og problemer. Tanken er at unge lærer og utvikler seg bedre når de på egen hånd får gjøre sine erfaringer og trekke sine slutninger av dette. Eksempler kan være at beskjeder bare gis en gang, eller at "kommer man for sent, er døra stengt".⁷ Konsekvenspedagogikkens vesentligste oppgave er å skape rammer og vilkår for individuell utvikling gjennom å legge vekt på sosial handlingskompetanse og selvutvikling ut fra den oppfatning og forståelse at et hvert individ både tilhører og er medansvarlig for det samfunnet vi lever i.⁸

Bruksområder: Unge som har fått liten oppfølging hjemmefra eller som er svært utrygge kan utvikle større adferdsproblemer og identitetsvansker ved å utsettes for mye konsekvenser og lite involvering. Når denne metodikken skal anvendes er det en fordel å kjenne ungdommene godt. Det vil også være viktig å sørge for at god kommunikasjon og bygging av tillit bidrar til å gi ungdommene mot til å utfordre sine problemer.

⁷ behaviorisme/adferdspsykologi, prinsipper om forsterkning
<http://home.online.no/~kjtotland/barneoppdragelse/konsekvens.htm> Utviklet av den danske psykologen og filosofen Jens Bay, med utgangspunkt nettopp i ungdom som faller utenfor utdanning.

⁸ Rebbestad, T. (2007)

For mer informasjon:

- Jens Bay (2008): Bemerkninger til pedagogiske metoder som kan danne grunnlaget for sosial læring
- "Gateakademiet" i Kristiansand
- "Levende vågen", Kristiansund

Identifikasjon, kartlegging, oppfølging (IKO-modellen)

Målet med IKO-modellen er å identifisere elever i risikogruppen for frafall i videregående skole i løpet av ungdomsskolen. Modellen bygger på et tett samarbeid mellom ungdomsskolen og den videregående skolen og har tre hovedtrinn:

- *Identifisering*: skjer i forbindelse med karaktersetting etter første halvår i 9. trinn, men vil også kunne skje fortløpende gjennom resten av elevens skoleløp. Elever plukkes ut på bakgrunn av karakterer og frafall, men det er også viktig å gjøre en helhetsvurdering.
- *Kartlegging*: gjennom å følge en anbefalt intervjuguide deles elevene i faresonen i to grupper. Den ene delen er elever som kan ha et realistisk mål om full yrkes- eller studiekompetanse. Den andre gruppa er elever man tenker bør ta sikte på grunnkompetanse i første omgang. Gruppene får ulik oppfølging og ulike tiltak. Oppfølgingsopplegget kan være alt fra spesiell yrkes og studieveiledning, oppretting av mentorordning, samarbeidsmøter med vgs. med mer. Det etableres individuelle periodeplaner for eksempel yrkesrettet teoriundervisning som matte som benyttes i tømring for elever som ønsker å begynne på byggfag.

Firfotingen er en modell for å vurdere psykiske vansker hos barn. Den tar utgangspunkt i de fire føttene barns helse hviler på: barnets symptomer, psykomotorisk utvikling, personlige egenskaper og oppvekstmiljø.

Oppfølging kan også innebære at elevene gjøres kjent med hvordan hverdagen på et alternativt opplæringstilbud vil være og hvilke jobber de vil kunne søke på senere.

- *Oppfølging*: Det dokumenteres hva som er gjort og tenkt slik at den videregående skolen kan få et godt bilde av den enkelte elev. Det er laget skjemaer som kan brukes som utgangspunkt for arbeidet med dokumentasjon og informasjonsoverføring. Det gjennomføres målrettede samtaler med elevene etter skolestart på videregående

skole i henhold til utarbeidet intervjuguide. Foreldre får informasjon om intervjuet og innkalles til foreldremøte.

Les mer:

- Vest-Agder Fylkeskommune og Kristiansand kommune: "Kort om MMM-prosjektet".⁹
- Akershus fylkeskommune (2009): "Mestring og kompetanse – fra ord til handling. Hvordan kan ungdomsskolen medvirke til å redusere bortvalg i videregående opplæring? Idéhefte for ungdomsskolen."¹⁰
- Akershus fylkeskommune (2009): "Redusert bortvalg – fra ord til handling. Hvordan få ungdom til å fullføre videregående opplæring med høyest mulig kompetanse? Idéhefte for videregående skole."
- Kjelle, Bjertnes, Drømtorp, Holmen, og Strømmen videregående skoler i Akershus har jobbet ut fra IKO-modellen.

---

⁹ Kristiansand.kommune

¹⁰ http://www.kjelle.vgs.no/index.php?q=iko&page_id=2015&search=1

AKTUELLE TEMAER FOR FAGDAGER

For å formidle erfaringer fra arbeidet som gjøres i de ti prosjektene, presenteres her noen særlige viktige læringsmomenter for tidlig innsats. Med disse læringsmomentene som utgangspunkt kan det avholdes fagdager som samler relevante aktører til idédugnad for utarbeidelsen av lokale tilnærminger til tidlig innsats.

Tett på! dreier seg om at de som skal jobbe med barnet eller eleven har tilgang til god, systematisk og relevant informasjon om den aktuelle personen. For ansatte i barnehage og på helsestasjon kan det å være tett på for eksempel innebære kartlegging av barnas språkutvikling. Det kan gi grunnlag for et mer differensiert opplegg i de leseforberedende aktivitetene barnehagen tilbyr.

I videregående skole er det svært vanskelig for en matematikklærer å tilby undervisning som utfordrer de flinkeste og samtidig ivaretar mestringfølelsen til de svakeste elevene. Her kan tilrettelegging for eksempel innebære og dele klassen inn i mindre grupper av elever som befinner seg på samme ferdighetsnivå.

Vektlegging av språkutvikling med leseforberedende aktiviteter handler om å gi barna gode forutsetninger for å tilegne seg informasjon og lære, noe som er avgjørende for å mestre skolehverdagen. Leseforberedende aktiviteter inngår i tiltaksporteføljene i flere av prosjektene, for eksempel i prosjektet "Gutter i Finnmark" hvor språket skal læres gjennom lek, og hvor barna på en morsom og lystbetont måte gjør seg kjent med nye ord og begreper.

Spesielle tiltak overfor minoritetsspråklige er blant annet rotfestet i forskning, der det for eksempel anbefales at det vies økt oppmerksomhet mot god språkutvikling hos minoritetsbarn. Minoritetsspråklige er overrepresenterte blant ungdom som avbryter videregående skolegang, og språk er ofte en viktig årsak til at de møter problemer i videregående skole. I både Hordaland og Verdal så vi eksempler på en målrettet innsats ovenfor minoritetsspråklige elever.

Gode overganger mellom de ulike trinnene i utdanningspyramiden fremheves i forskningen som en viktig faktor for å hindre frafall i videregående skole. I alle prosjektene framstår dette som helt sentralt, selv om det i forskjellig grad uttales.

“Her skal det være plass til alle” uttrykker at man skal se den enkelte elev og legge til rette for individuelle utdanningsløp. En positiv holdning til elevene og en overbevisning om at “ungdommen hører hjemme på skolen”. Dette gjenfinnes for eksempel ved Halden VGS.

Ildsjel er en subjektiv oppfattelse av en person, og i så måte ikke noe en bør satse på å mobilisere for å oppnå velfungerende tiltak. Man kommer likevel ikke unna at ildsjeler ofte er en nøkkel til suksess, ettersom en slik person representerer en drivkraft og et stabilt holdepunkt. En særlig utfordring i enheter som er sentrert rundt en ildsjel er at kunnskap, kompetanse og drivkraft som regel er personavhengig, og dermed står i fare for å forsvinne dersom gjeldende person faller fra.

God ledelse og klare mål må til for at tidlig innsats skal være effektiv. Prosjektledere må vektlegge innsalg av prosjektet til sine ansatte. De må være tydelig på hva dette er og hvorfor man må gjøre det. En god ledelse innebærer også å se helhet på en måte som bryter med sektortankegang, og søker samarbeid der det er hensiktsmessig.

Sikker finansiering og forutsigbare rammer er sentralt for å lykkes i alt prosjektarbeid. Dersom prosjektet ikke krever ekstra bevilgninger må det også utarbeides et ordnet økonomisk system som gir forutsigbarhet for de involverte aktører. Det må også settes av rikelig med tid for å vinne aksept hos de berørte parter.

Åpen dialog internt og eksternt er av stor viktighet for å legge til rette for gode relasjoner og godt samarbeid. Dette dreier seg for eksempel om å danne klarhet om rådende rammebetingelser, utforskning av betydningen av profesjonsforskjeller, eller gode måldiskusjoner. Vi ser at det i mange av prosjektene er en klar samarbeidstanke, hvor utfordringer typisk adresseres gjennom dialog.

KS
Haakon VIIIs gt. 9 Oslo
Postboks 1378 Vika, 0114 Oslo

Tlf.: 24 13 26 00
Faks: 22 83 22 22
E-post: ks@ks.no

Hefтет kan lastes ned fra: <http://www.ks.no/fou>

